

บทที่ 9

สงครามอิรัก-อิหร่าน : วิเคราะห์ปัจจัยความขัดแย้ง

สงครามระหว่างอิรักกับอิหร่านเกิดขึ้นในเดือนเมษายน ค.ศ. 1980 และสิ้นสุดลงเมื่อปี ค.ศ. 1987 กินเวลายาวนานถึง 7 ปีในระยะแรก ๆ ของสงครามเป็นเพียง การพิพาทกัน แถบชายแดน ได้มีการใช้ปืนใหญ่ยิงโต้ตอบซึ่งกันและกัน หลังจากนั้นต่างฝ่ายต่างทำการเคลื่อนทหารยานเกราะหน่วยอากาศยาน ตลอดจนกำลังทางด้านการรบอื่น ๆ เข้าประชิดพรมแดน และทหารอิรักหน่วยหนึ่งได้ข้ามพรมแดนเข้ามาในอิหร่าน ด้วยจุดมุ่งหมายที่จะโจมตี โรงงานกลั่นน้ำมันสำคัญโรงหนึ่งที่เคอร์มานชาห์ (Kermanshahr) ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอิหร่าน

ในขณะที่ความตึงเครียดทางการทหารเกิดขึ้นตามแนวพรมแดนของประเทศทั้งสองนั้น ยังมีความพยายามจากทั้งสองฝ่ายในการจะบ่อนทำลายเสถียรภาพทางการเมืองภายในของประเทศคู่ต่อสู้ กล่าวคือ นายตารีค อาซีส (Tarek Aziz) ผู้ดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีของอิรัก และเป็นคนสนิทของประธานาธิบดี ซัดดัม ฮุสเซน (Saddam Hussein) ได้ถูกคนกลุ่มหนึ่งพยายามจะทำการลอบสังหารขณะไปเยือนกรุงโคโร ประเทศอียิปต์ แต่ความพยายามดังกล่าวไม่ประสบผล รัฐบาลอิรักมีความมั่นใจว่า แผนการลอบสังหารผู้นำของอิรักครั้งนี้เป็นการกระทำของอิหร่าน ด้วยเหตุนี้ อิรักจึงทำการตอบโต้ด้วยการวางแผนลอบสังหารนายกอทบ ซาเดห์ (Ghotb Zodeh) รัฐมนตรีต่างประเทศของอิหร่าน แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จเช่นกัน

นอกจากนั้นแล้ว ยังมีข่าวอีกว่า อิรักได้ทำการสนับสนุน ในการยึดสถานทูตอิหร่านที่กรุงลอนดอน วิกฤตการณ์จึงเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ในที่สุดได้เกิดการรบใหญ่ขึ้นเมื่อวันที่ 22 กันยายน ค.ศ. 1980 สงครามใหญ่ระหว่างอิรัก-อิหร่านจึงระเบิดขึ้น

การพัฒนาการของวิกฤตการณ์อิรัก-อิหร่าน และนำไปสู่สงครามใหญ่มีดังนี้ คือ

1. วันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1980 มีการปะทะกันตามชายแดน ภายหลังจากที่อิรักประกาศเลิกสนธิสัญญาแอลเจียร์ (Algier's Accord)*

* สนธิสัญญาแอลเจียร์ เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1947 ในครั้งนั้น เนื้อหาสัญญาระบุว่าพื้นที่ปากน้ำซีท-เอล-อาหรับ เป็นของชาวอาหรับทั้งหมด มิใช่เป็นของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ต่อมาจะมีการเจรจาเปลี่ยนแปลงรายละเอียดไปอีก

2. วันที่ 17 กันยายน ของปีเดียวกัน การสู้รบขยายเข้าสู่บริเวณปากน้ำชัท-เอล-อาหรับ
 3. อิหร่านประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินปิดช่องแคบฮอร์มุส
 4. อิรักตอบโต้ด้วยการประกาศปิดช่องแคบฮอร์มุสเช่นกัน พร้อมกันนั้นได้ส่งเครื่องบินเข้าโจมตีอิหร่าน อิหร่านทำการตอบโต้ด้วยวิธีเดียวกัน
 5. วันที่ 23 กันยายน กองทัพอิรักบุกรุกเข้าอิหร่าน
 6. ประเทศทั้งสองเปิดฉากทำสงครามทางอากาศ มีการทิ้งระเบิดกันอย่างกว้างขวาง อาทิกองทหารานถูกโจมตีอย่างมาก
- จึงปรากฏว่า ภายในอาทิตย์แรกของการสงคราม ทั้งอิรักและอิหร่านต้องเลิกส่งน้ำมันออกนอกประเทศ เพราะเขตผลิตน้ำมันถูกระเบิด และถูกบุกกรุกเสียหายมาก

ปัจจัยความขัดแย้งระหว่างอิรัก-อิหร่าน

1. **สาเหตุพื้นฐาน** ความขัดแย้งระหว่างอิรักกับอิหร่านมีพื้นฐานมาจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ซึ่งความขัดแย้งดังกล่าวนี้มีมาเป็นเวลานานแล้วและตลอดเวลาในอดีตทั้งสองประเทศจะมีการทำสงครามขนาดย่อมกันเสมอมา แม้แต่ในช่วงเวลาสันติ หยุดการทำสงครามชนิดชั่วคราว ทั้งสองประเทศจะดำเนินการสงครามจิตวิทยา มีการใช้วาจาและการโฆษณาชวนเชื่อกล่าวโจมตีโต้ตอบกันไปมา จนกล่าวได้ว่า ความขัดแย้งระหว่างอิรักกับอิหร่านจัดเป็นเรื่องธรรมดาในสายตาและความรู้สึกของประเทศในแถบตะวันออกกลาง

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างอิรักกับอิหร่านมีหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

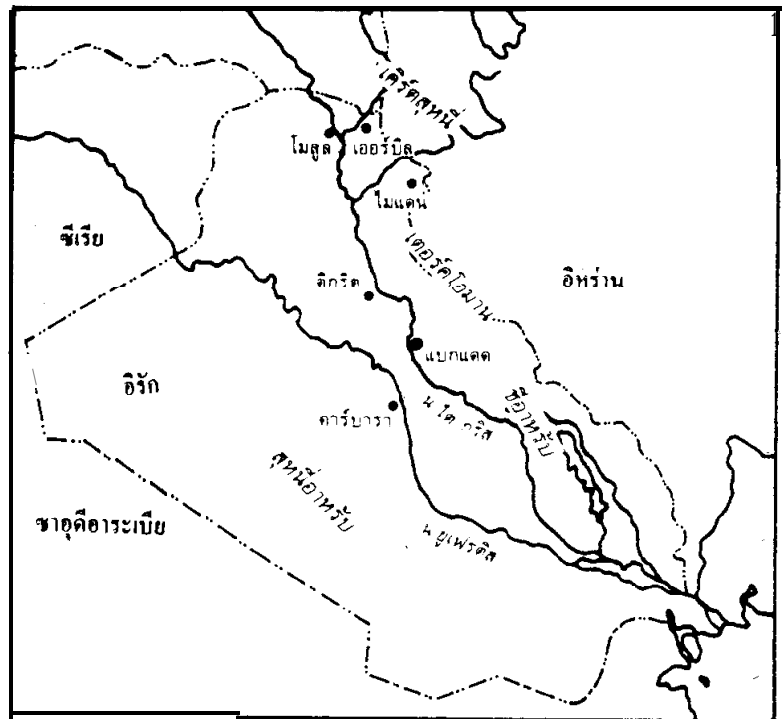
1.1 ปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอิรักเป็นชาวอาหรับพูดภาษาอารบิก ขณะที่ประชากรอีกบางส่วนของอิรักเป็นชาวเปอร์เซียพูดภาษาฟาร์ซีในขบวนการปกครองของประเทศ ชาวอาหรับจะอยู่ในฐานะชนชั้นผู้ปกครอง ส่วนชาวเปอร์เซียจะอยู่ในฐานะชนชั้นผู้อยู่ใต้ปกครอง ความรู้สึกถึงความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติของชาวเปอร์เซียนำไปสู่ความรู้สึกว่าเชื้อชาติของตนถูกกดขี่โดยชาวอาหรับ ปัญหาขัดแย้งระหว่างชนสองเชื้อชาติจึงมีขึ้นในประเทศอิรัก

ปัญหาดังเช่นที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศอิหร่านเช่นเดียวกัน เพียงแต่เกิดขึ้นในรายละเอียดที่ตรงกันข้าม กล่าวคือ ประชากรประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ของประเทศอิหร่านเป็นชาวเปอร์เซีย เป็นชาติอารยัน คนเหล่านี้พูดภาษาฟาร์ซี ส่วนประชากรอีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่เช่นกันเป็นชาวอาหรับ สิ่งที่น่าไปสู่ปัญหา คือชนชั้นปกครองของอิหร่านเป็นชาวเปอร์เซีย และชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองเป็นชาวอาหรับ ดังนั้น ในประเทศอิหร่านเอง ความรู้สึกไม่พอใจของชาวอาหรับต่อชาวเปอร์เซียก็มีเช่นกัน

จึงสรุปได้ว่า ชาวอาหรับในอิรักไม่พอใจชาวเปอร์เซียในอิหร่าน ส่วนชาวเปอร์เซียในอิหร่านก็ไม่พอใจชาวอาหรับในอิรัก เพราะต่างเกิดความรู้สึกเข้าข้างชนเชื้อชาติเดียวกับตน

1.2 ปัญหาชนส่วนน้อย ปัญหาชนส่วนน้อยเป็นปัญหาต่อเนื่อง ของปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติดังที่กล่าวแล้ว ชนส่วนน้อยในอิหร่านเป็นชาวอาหรับ และชนส่วนน้อยในอิรักเป็นชาวเปอร์เซีย ความรู้สึกแข่งขันเรื่องเชื้อชาติจึงมีอยู่ ยิ่งไปกว่านั้น ถิ่นที่อยู่อาศัยของบรรดาชนส่วนน้อยได้นำไปสู่ปัญหามากขึ้น กล่าวคือ ในประเทศอิหร่านนั้น ชาวอาหรับส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ทางภาคตะวันตกของประเทศ บริเวณที่ติดกับอิรัก ในจังหวัดคุเซสถาน (Khuzestan) อันเป็นแหล่งน้ำมันที่สำคัญที่สุดของอิหร่าน จังหวัดดังกล่าวนี้ อิรักกล่าวอ้างได้อยู่เสมอว่าเป็นของอิรัก ถึงกับมีชื่อเรียกว่า จังหวัดอาราเบสตัน (Arabestan) ดังนั้น จึงยากที่จะແจกແจกลงไปให้เด่นชัดได้ ปัญหาเรื่องชนส่วนน้อยในกรณีนี้ เป็นเรื่องเชื้อชาติ หรือ ภูมิรัฐศาสตร์ หรือเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้นคือ การปะทะกันอยู่เนือง ๆ ของทหารประเทศทั้งสองในเขตนี้

ถิ่นที่อยู่ของชนส่วนน้อย
ในประเทศอิรัก

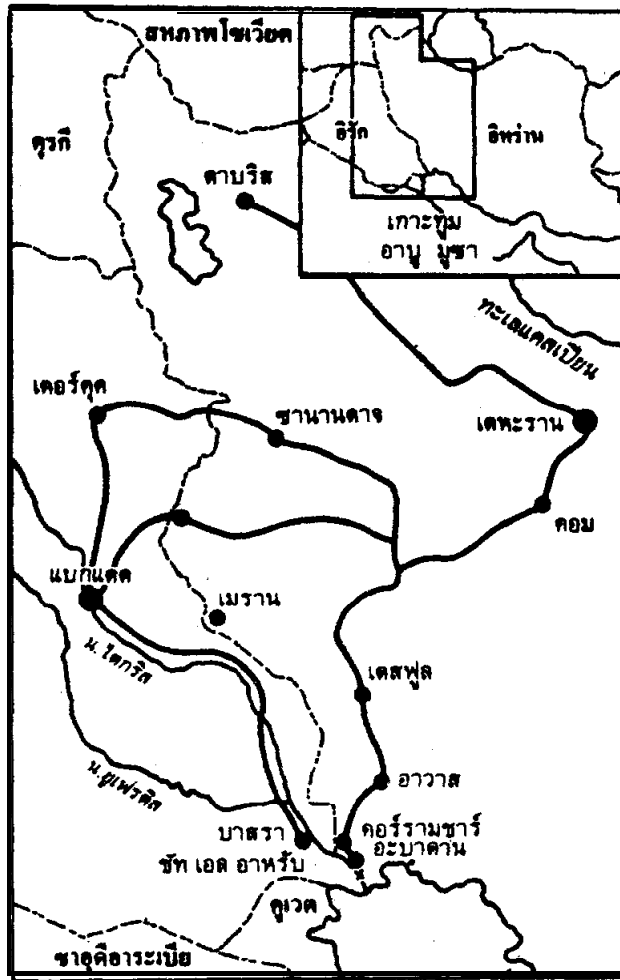
นอกจากปัญหาเรื่องชนส่วนน้อยอาหรับในอิหร่าน และชาวเปอร์เซียในอิรักแล้วยังมี ปัญหาชาวเคิร์ด (Kurd) ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งอีกด้วย

ชาวเคิร์ดเป็นชนเผ่าอารยันแต่มีเชื้อเปอร์เซีย เป็นชนเผ่าน้อยที่ไม่มีประเทศเป็นของตนเองแต่จะมีหลักแหล่งอยู่ในหลาย ๆ ประเทศ คือ อิรัก อิหร่าน ตุรกี และสหภาพโซเวียต จากสิ่งที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ปรากฏว่า ชาวเคิร์ดในทุกประเทศที่กล่าวมาจะกระทำการทางการเมืองเพื่อแสวงหาอิสรภาพอยู่เสมอ ความหวังสูงสุดคือการตั้งรัฐอิสระของชาวเคิร์ดขึ้น

ข้อพิพาทของอิรัก-อิหร่านอันสืบเนื่องมาจากชาวเคิร์ดเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930 กล่าวคือ ในปีดังกล่าว ชาวเคิร์ดได้ก่อการจลาจลขึ้นในอิหร่าน แต่ถูกรัฐบาลอิหร่านปราบอย่างรุนแรงชาวเคิร์ดได้หลบหนีเข้าไปในอิรัก เพราะการจะพ่ายแพ้อย่างยับเยินในอิหร่านครั้งนี้ ทำให้ชาวเคิร์ดหมดความหวังที่จะหาที่มั่นสำหรับชาวเคิร์ดในอิหร่านได้ ชาวเคิร์ดจึงทุ่มเทความหวังที่จะตั้งรัฐอิสระในอิรัก ปัญหาชาวเคิร์ดในประเทศอิรัก จึงเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ค.ศ. 1969 ปัญหาดังกล่าวนี้อเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้นไปอีก เพราะตั้งแต่ปีดังกล่าวนี้ไป พระเจ้าซาร์แห่งอิหร่านได้ให้ความช่วยเหลือทางการเงินและอื่น ๆ กับชาวเคิร์ดในอิรัก ด้วยเหตุนี้ปัญหาชาวเคิร์ดในอิรักจึงกลายเป็นปัญหาระหว่างประเทศ ทหารอิรักต้องปะทะกับทหารอิหร่านอยู่เนือง ๆ ค.ศ. 1974 รัฐบาลอิรักทำการตัดสินใจขั้นเด็ดขาดที่จะแก้ปัญหาชาวเคิร์ดให้ได้ ซึ่งทางแก้ปัญหานี้มีเพียง 2 ทาง คือ ทำการประนีประนอมกับอิหร่าน เพื่อให้อิหร่านยุติการสนับสนุนชาวเคิร์ด ทางออกประการที่สอง อิรักจะต้องเผชิญหน้ากับอิหร่าน ว่า อิหร่านในเวลานั้นเป็นประเทศที่แข็งแกร่งมาก และยังมีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนอยู่ ฉะนั้น อิรักจึงต้องเลือกทางประนีประนอมกับอิหร่าน ค.ศ. 1975 อิรักกับอิหร่านทำการเจรจาและตกลงเซ็นสนธิสัญญาแอลเจียร์ ตามข้อตกลงนี้ ซาร์แห่งอิหร่านสัญญาว่าจะไม่ให้ความช่วยเหลือชาวเคิร์ดอีกต่อไป เพื่อเป็นการตอบแทนซาร์แห่งอิหร่าน อิรักต้องยินยอมแบ่งแยกปากน้ำ ชัท-เอล-อาหรับ ตามร่องน้ำลึก

จะเห็นได้ว่า อิหร่านมิได้ช่วยแก้ปัญหาให้กับอิรักเลย ในขณะที่อิรักกลับต้องเสียสิทธิในปากน้ำชัท-เอล-อาหรับ สนธิสัญญาแอลเจียร์จึงเป็นสัญญาที่ไม่ยุติธรรม ในความรู้สึกของชาวอิรัก

1.3 ปัญหาการแก่งแย่งดินแดน อิรักกับอิหร่านมีปัญหาเรื่องการแก่งแย่งดินแดนหลายแห่งที่เรื้อรังอยู่นานแล้ว เช่น เกาะอาบู มูซา (Abu Musa) เกาะทุมเล็กและเกาะทุมใหญ่ (Greater and Lesser Tumb) เกาะทั้งสามมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในการคุมช่องแคบฮอร์มุส ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อเส้นทางการขนส่งน้ำมันถึงร้อยละ 40 ของผลผลิตน้ำมันที่มาจากประเทศที่ไม่เป็นคอมมิวนิสต์ ค.ศ. 1971 อิหร่านได้เข้ายึดเกาะทั้งสาม ซึ่งอิรักไม่พอใจมาก และกล่าวโจมตีว่าอิหร่านทำการรุกราน เพราะเกาะดังกล่าวทั้ง 3 เกาะเป็นของชาวอาหรับ มีเชื้อของอิหร่านแต่เพียงประเทศเดียว

เมืองและบริเวณที่มีปัญหาการเมืองระหว่างอิรัก-อิหร่าน

ดินแดนที่สำคัญและนำไปสู่ข้อพิพาทระหว่างอิรักกับอิหร่านอีกแห่งหนึ่ง คือ ปากน้ำ ชัท-เอล-อาหรับ ปากน้ำนี้เป็นที่พบกันของแม่น้ำไทกริส (Tigris) และยูเฟรติส (Euphrates) และจะไหลลงสู่อ่าวเปอร์เซีย แม่น้ำทั้งสองสายมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ต่ออิรัก ในแง่ที่ว่าเป็นต้นกำเนิดของชาวอิรัก การที่อิหร่านยึดปากน้ำชัท-เอล-อาหรับ ตามสนธิสัญญา แอลเจียร์จึงเท่ากับกระทบเกียรติภูมิของชาวอิรักโดยตรง

ดินแดนปากน้ำชัท-เอล-อาหรับ มีความสำคัญด้านเศรษฐกิจต่อทั้งอิรักและอิหร่านมาก กล่าวคือ เป็นที่ตั้งของท่าเรือที่ใหญ่ที่สุดของอิรัก (บาสรา) และเป็นที่ตั้งของสถานีขนส่ง น้ำมันที่ใหญ่ที่สุดของอิรัก (เมืองแอล ฟอร์) สำหรับอิหร่าน เมืองน้ำมันสำคัญ ๆ ของอิหร่าน คือ คอรรามชาร์ (Khorramshar) และ อาบาดัน (Abadan) อยู่ในเขตดังกล่าวนี้ เช่นกัน

1.4 ปัญหาเกี่ยวกับศาสนา ทั้งชาวอิรักและอิหร่านเป็นมุสลิม แต่ต่างนิกายกัน ชาวอิรักบางส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นผู้ปกครองนับถือนิกายสุหนี่ (Sunni) แต่ชาวอิรัก

ส่วนใหญ่นับถือนิกายชีอะห์ (Shites, Shia Islam) ส่วนชาวอิหร่านส่วนใหญ่ นับถือนิกายชีอะห์ ความแตกต่างทางด้านศาสนาส่วนที่นำไปสู่ความขัดแย้ง คือแนวความคิดทางการเมือง เบื้องหลังศาสนา กล่าวคือ

ก. ทศนคติทางการเมืองของอิรัก นับตั้งแต่ ค.ศ. 1968 เป็นต้นมา พรรคบาธิสต์ (Baathist) เป็นพรรคการเมืองที่มีอิทธิพลและทำการจัดตั้งรัฐบาล พรรคนี้ได้ชื่อว่าเป็นพวกฝ่ายซ้าย หัวรุนแรงและไม่เคร่งศาสนา นัก ยิ่งกว่านั้น มักจะใช้สัญลักษณ์และคำสอนทางศาสนาอิสลาม เป็นเครื่องมือทางการเมือง แนวความคิดแบบนี้นอกจากจะปรากฏในประเทศอิรักแล้ว ยังปรากฏในประเทศอื่น ๆ อีก ได้แก่ บาห์เรน คูเวต และซาอุดีอาระเบีย

ข. ทศนคติทางการเมืองของอิหร่าน ในสมัยที่โคไมนี่มีอิทธิพลในอิหร่าน แนวความคิดทางการเมืองและศาสนาของโคไมนี่จะเป็นแกนนำของการดำเนินนโยบายของประเทศ

โคไมนี่มีความเชื่อว่า นิกายชีอะห์เป็นนิกายที่ถูกต้องที่สุด นิกายอื่น ๆ จะต้องถูกกำจัดไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมของผู้สอนศาสนาสุหนี่นั้น มีผลทำให้ศาสนาอิสลามเสื่อมทรามลง และถือว่าศาสนาควรเข้าควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในสังคมและการเมือง นักบวชควรมีส่วนในการบริหารงานของรัฐบาล

โคไมนี่ ผู้นำทางศาสนาของประเทศอิหร่าน

2. สาเหตุปัจจุบัน ดังที่ทราบกันทั่วไป สงครามระหว่างอิรัก-อิหร่านในปี ค.ศ. 1980 อิรักเป็นฝ่ายเปิดฉากสงครามก่อน ปัญหาที่ควรพิจารณาจึงอยู่ที่ว่า มีปัจจัยใดบ้างที่ชักนำให้อิรัก ดำเนินนโยบายเช่นนั้น

ปัจจัยที่ประณามิบัติขัดดัมของอิรักตัดสินใจอิหร่าน ประกอบด้วย

- 2.1 ความไม่พอใจโคโมนี่และนโยบายศาสนาอิสลามของโคโมนี่
- 2.2 ความคิดเกี่ยวกับเรื่องดุลแห่งอำนาจในตะวันออกกลาง อิรักมีความเชื่อว่าตนอยู่ในฐานะได้เปรียบ ถัรบกันก็คงชนะ
- 2.3 ความต้องการที่จะเป็นผู้นำของประเทศอาหรับแทนที่อียิปต์ (อียิปต์เสียความนิยมไปในกรณีแคมป์เดวิด)
- 2.4 ต้องการกำจัดปัญหาชาวเคิร์ดให้สิ้นซาก
- 2.5 ต้องการแก้แค้นอิหร่านในเรื่องสนธิสัญญาแอลเจียร์

สรุปปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การสงครามระหว่างอิรัก-อิหร่าน เมื่อพิจารณาดูสาเหตุปัจจุบันที่นำไปสู่สงครามระหว่างประเทศทั้งสองแล้วจะพบว่า สงครามไม่น่าจะเกิดขึ้นได้เพราะข้อขัดแย้งที่เห็นได้เด่นชัดไม่มีเลย ดังนั้นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสงครามน่าจะเป็นความขัดแย้งพื้นฐานในอดีตกาล และผลลัพธ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

นันทนา เตชะวณิชย์. **ประวัติศาสตร์ตะวันออกกลาง** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
สุขุมพันธ์ บริพัตร, ม.ร.ว. “อิรัก-อิหร่าน” : สงครามและความขัดแย้ง”. **จุลสารเบื้องหลัง เหตุการณ์
ปัจจุบัน**, 86 (ธันวาคม 2523).

Eerdman's HanMook. **The World's Religions**. Michigan : WM. B. Eerdmans Publishing, 1982.

Polk, W.R. **The Arab World**. Massachusette : Harvard University Press, 1980.